

VÁRAKOZÁS*

Szomszédomban az imént elégedetten jelentette ki: helyben vagyunk. Lehetséges az, hogy forrásunk a nyelv, és nyelvforrásunk ekkorát tévedjen, ennyire megtévesszen?

Ha azt halljuk, hely, valami megállapodottra, valami szilárdra gondolunk, holott ebben a nem állandónak, nem véglegesnek, és nem eredetinek érzett világban éppen a fordítottja; a várakozás helye, tehát a hely hiánya (még inkább állapota). A várakozásé, mert bár azt hisszük, tudjuk mire várunk, de ugyanakkor – be nem vallottan – azt is tudjuk, amire várunk, ami majd bekövetkezik és itt lesz sohasem az, sohasem olyan, amire számítunk. Érkezésünk, megtelepedésünk itt sohasem a végső, mindig csak ellenpárja, legjobb esetben előlege annak a bizonytalannak, amit úgy nevezünk, ott, amire szüntelenül várakozunk. Éppen arra, a megismerhetetlenre, a tapasztalhatatlanra, a bezárultra, vagy még soha fel sem nyúltra: a csodára. (A jóslás lehetetlen volta!)

Ez az illuzórikus hely itt a földön az idő illúziójától várja hely létének valóra fordulását. És íme, ez a darabka tisztás az akácok partján más hajnalban, délben, napnyugtakor és így tovább az évszakok, az időjárás, az emberöltők szerint. A hely olyan változó és mi olyan változóak vagyunk nyomában – és kölcsönösen. A hely a mi életidőnk tükörképe olyannyira, hogy a hely szót korrekt grammatikával csak többes számban lehetne használni. A hely ölelkezik az időfolyammal és reménytelenül kibomlik karjai közül. És mi, várakozásunk leszálló kódében ott ülünk tovább a parton, mozdulatlanul, míg fejünk felett az időmadár repked és szárnycsapása szüntelenül emlékeztet nincs itt maradás, nem ez az igazi, és a föld belseje kifelé fordul.

A bolyongásban örökösen ezt a kis helyet keressük, a rejteket az idő, más néven a halál nevű félelem elől. Az időtől várjuk helyünk megvalósulását, s az idővel futunk versenyt az idő elől. Keressük, holott lehetetlen nem tudnunk, hogy keresésünk is illúzió, mert nincs olyan hely, legyen mégoly meghitt, hogy más világításban (az idővel) meg ne változzék, hogy a legkisebb mozdulat, esemény, egy idegen váratlan megjelenése, akár a szívesen látotté meg ne törhesse.

A napfényes tengerparti villában, vagy a szűk cellában, hová fény csupán homályos pinceablakon szivárog be, mindenütt az örök helyet akarjuk berendezni – itt. A tárgyakat, a bútorokat magunkhoz szelídítjük. S hogy a teljes világból semmi se hiányozzék, kedves karcsú vázánkba hozzuk a kert fészlő rózsáját. Becsempésszük a teljes világot, a teljes világ legyen itt, a soha idegenné nem váló otthon. Ám reggelre az alig meghasadt bimbó szirmai az asztalra hullanak. Az otthonnak hitt, idejétől függetlennek vélt hely maga a változás – találkozás, felismerés, elválás – helyei. De aki nem enged az idő csábításának, az abban a tévhitben ragaszkodik valamely vidékhez, városhoz, házhoz, hogy megérkezett, és éljen bár palotában, zugba tapad. Tapadása felkelti az aluszékonyság démonait és ölükbe süppedve maga is elalszik. Démonikus helyek. Úznek egyik álomból a másikba. Örökös menekülés. Véget nem érő száműzetés – az alvajárásban.

És a másik csapda. A föld nem otthon, tanúsítja számos szentségre törekvő, és valódi helye utáni sóvárgásban az életidő szüntétől várja a beteljesedést. (Az idő és saját időtermészetének végzetes fel nem ismerése.)

Aki az önmagában felgyulladt fókuszban nem koncentrált a helyek mindenségét – és ez

csupán egyik megfogalmazása annak, hogy a (folyó-) idő többé nem létezik számára, vagy még pontosabban, hogy nem vált azonossá helyével, az otthontalan időtől, a várakozástól sem szabadul meg. Legfeljebb egy csonka helyé, befejezetlen időcsonkká dermed. Nincs olyan katabázis, amely ne példázná ezt. Gondoljunk Odüsszeusz alászállítására, akár Dante pokoljárására. A túlvilágiak mohón kérdezik, mi történt távozásuk óta. Az időtől nem szabadultak meg, csak haláluk idejébe rekedtek – elkárhoztak. Egyedül a Paradicsomban nem kérdezősködnek, ott, ahol minden a helyén van: önmaga.

Nincs még egy olyan bizonytalan, olyan változó kép és képzet, mint a bizonyosság és változatlanság szimbóluma, a hely, ahol fáradt lábunk megtapad. A föld az otthon – nincs otthon a földön – hol az otthon?

Mégis – van bizonyosság. Az, aminek egyetlen cáfolhatatlan bizonyítéka bizonyíthatatlansága. Azt mondom a gyermeknek: tenger, ég, tündér, angyal, ördög – Isten. Nem kér magyarázatot, s ha balgán magyarázni kezdeném, oda se figyelne, hiszen tudja. Kétkedni, firtatni, keresni már csak eredendő elhomályosodása idején kezd, a határon, ahol magával hozott gyökértudása a felnőtté válás útvesztőjébe kuszálódik.

De van valami, ami a felejtés hamuja alatt az utolsó leheletig parázslék, a bizonyosság az első és végső helyről, a paradicsomról. A határ lezárulásától kezdve az utolsó leheletig ezt az elvesztett keressük hol valami képzelt múltba, hol elképzelt jövőbe vetítve, hol az ismeretlen sokaság, hol ismerős társak arcában, hol tárgyak és becsvágyak, hol gondolatok, cselekvések, mindig a teremtett dolgok labirintusának zsákutcájában. A keresés olthatatlan kényszere. A keresés pedig, mivel a megtaláltról minden esetben kiderül, hogy nem az, további várakozás: arra... Mire? Ez az, amit megnevezni nem tudunk, mivel a megtaláltról minden esetben kiderül, hogy maszk, mivel minden, ami teremtett, álruhája a megnevezhetetlennek.

Ahhoz, hogy a tér, s benne a teremtmények kaleidoszkópja ne legyen elnyeléssel fenyegető űr, hogy ne szippantson az örvény tölcserébe és elengedhessük a széket, amit Pascal tolt maga előtt, a határtalant olykor tájban fogjuk össze. Miközben gyönyörködünk benne, úgy érezzük, mintha a táj kivételes szépsége árasztana el, holott más történt. Maga a megtörténés.

Valójában életünk egyetlen mozzanata, amelyet történésnek nevezhetünk. Mert minden egyéb történésnek vélt esemény, sikerek, kudarcok, meglepetések, örömök, kínok, akár tragédiák, valamennyi az időfolyás (a konstelláció), az idő törvényét teljesíti, és akár elfogadjuk, akár küzdünk ellen, lényünk rabságában toporog. Az egyetlen döntő, amikor racionális elmeművelettől, érzelmeinktől, akaratunktól függetlenül az időfátyol megszakad, és felvillan az ősemlék, az esszenciális lét, a valóság. A valóság, ami álruhában öltött testet, amiben megmutatja és megnézi magát: megtörténtünk. Semmi köze az általános értelemhez, szavainkat azonban csak ennek az értelemnek nyelvi kincsestárából vehetjük, mint megvilágosodás, koncentráció, beavatás, megszabadulás és hasonló. Bizonyos megközelítés valamennyiben van, ám mindegyikük csupán valami közelítő részletet, eszközt, célt érint. Hol még a teljesség!

Semmi sem áll távolabb tényleges megtörténésünktől, mint az üdv görcsös szándéka. Semmi attól a megfeszített (és absztrakt) koncentrációtól, amely a határokat beszűkíti. Az aszkéta. Ráébredve a teremtett dolgok időszolgáására és mint ilyeneket végcéljához hiábavalónak véelve azokat kiküszöböli. Adott helye iránt közömbös, szobája, ha van, elhanyagolt lomtár, vagy éppen kopasz falú cella, ne legyen benne semmi fölösleges, hacsak nem valami jelkép, mondjuk egy porcelán Buddha, akár feszület, s az iszonyú

erőfeszítés, hogy azokhoz hasonulva hazataláljon. De éppen ez, az iszonyú erőfeszítés a megvalósult lény helyett pusztán emberi művet, a maszkok maszkját, bálványt szikkaszt. A bálvány nem segít. És az aszkéta éppúgy határlélek marad, mint a többi helyét hajszoló bolyongó, a kételkedő, a kalandor, a helymérgező – a sírás, a nevetés.

Nézem a homokozó gyerekeket. Az a homokvár, az a homokpogácsa, az a rongybábu, az a cserepekkal, kavicsokkal körülvett apró halom számukra valódi vár, valódi ország, élő játszótárs. Amikor a szülők sürgetésére meg kell szakítani a játékot, a játszóteret durcásan hagyják el. Helyben voltak. A játszó gyermek nem tud az időről. Aki helyben van, nem tud az időről. Aki a Paradicsomban él, nem tud az időről. S ez ugyanaz, mintha azt mondanók, nem az időben él. Ha az idő az, ami elmúlt és (a várt) eljövendő, ha az idő az elmúlás és keletkezés folyama, úgy a Paradicsomban nincs idő: az állandó jelen-lét független az idő-léttől, pontosabban szólva a lét valósága a megszakíthatatlan: az oszthatatlan jelen. A Paradicsom, a mindenség csúcsa és centruma, ahogy a Tao tanítja "a változatlan közép", a helyek helye, az idő időtlen forrása, ahonnan mind a változó teremtmény (eltávolodásában is) származik, és ami nélkül a létezésnek része sem lehetne. A gyermekben még nem aludt el első otthonának, az eredet helyének emléke. Neki, aki ott van, nincs mire várnia. Ő, aki nem szakadt le gyökerétől, teremtettben és teremtményekben nem is tud mást látni, mint azok valóságát. Ez az, hogy mindenütt centrum van.

De közeleg az este, a szülők hazaviszik a gyerekeket. A játéknak vége. Másnap iskolába kell menni, nem sokára pedig valami komoly és komor munkahelyre (és nincs olyan munkahelynek minősülő tér, amelyet az idő súlya ne szürkítene el), és felülkerekedni, ahogy minden idők nyelve mondja "megállni a helyét", azaz a teremtő képzeletet gúzsba kötni, és ez, hangozzék bár ellentmondásnak, magával hozza a versenyt, futni az idővel, az "időről nem lemaradni", s mindez nem más, mint az idő-hely kátyújába rekedni – és várni, várni, sóváran várni. A rohanó hajtotta idő felhője árnyat vet a várva várt helyre, és kerget egyik ideiglenes kikötőből a másikba.

Az élet paradoxona: létünk és lényünk azonos egyetlen és örök helyünkkel. A hely lényegét (lény-egünket) az életidő tagadja, sőt támadja, akárha takarásával meg akarná semmisíteni. Az a lény, az a hely, aki valójában vagyunk, nem változik, nem is tud változni, de az idő homályba tudja borítani. Az idő homályában összetévesztjük magunkat azzal a képpel, amit az idő teste, a tükör mutat. De a tükörhályog nem lehet olyan zavaros, olyan durva, hogy tényleges lényünk ne adna valami derengő jelzést, ha másként nem, a nyugtalanság és félelem amorf alakjában. A félelem, a szorongás kényszerzubbonyában, tudva, vagy nem tudva várakozókká válunk, várakozók valami (valaki) másra, önmagunkra.

A végletes, hiábavaló várakozás végállomása nem lehet más, mint Isten halála.

Egészen addig, míg egy táj varázsára, egy kedves mosoly fényére, egy nem tudni honnan felcsendülő hangra, halkabb az, mint tücsökciripelés, talán éppen az érzékelhető hangok teljes némulására valami megreped, az időburkon egy rés, valami ismeretlen, mindennél ismerősebb, megnevezni nem tudjuk, és nincs is rá szükség, egy rés, a legtávolabb, egészen közel, megfoghatatlan, mintha az fogna bennünket – egy út, ráismerünk, még nem vagyunk otthon, de az út otthonos (valamikor erre jártunk?) és az idő, aminek ruhája sietség, kötelesség, munka, gond s a valamennyiben lappangó félelem megcsendesedik, súlyát veszti, talán el is felejtettük – valahogy úgy, mintha nem mi várakoznánk, az út végén valaki bennünket vár, az az ismerős-idegen, aki most kísér, hogy is nem ismerünk eddig rá – maga az út. Ha ez idáig egy helyben állva is lihegtünk, amióta az út vállára vett, az időmadár nem csapkodja fejünk felett szárnyát.

A paradoxon akkor oldódik fel, azaz a hely akkor tér önmagába (önmagunkba), ha a folyó időt átengedi magán, ha engedi, emésze meg őt az idő és ezáltal ő emészt meg az időt. És ez ugyanaz, mintha azt mondanók, ahhoz, hogy a káprázatvilág megszűnjön, végig kell élni a teljes káprázatot. Gyermekként élni, a káprázatvilágban a valóságot élni: játszani.

Valahogy úgy, mint a gyermekhez legközelebb álló felnőtt, a művész. Egyik sem a felnőtt világ mérhető idejében él, mindkettő más időt él. Kinek ne lenne megkönnyebbedés, amikor a munkaórának vége, amikor letelt a kötelesség ideje. Ám micsoda szenvedés a festő számára, ha rácsengetnek a szomszédból, és le kell tennie az ecsetet, nem is szólva a költőről, akiben éppen megszületett az a szó, de a takarító buzgalma elkergeti, és lehet-e barbárabb közbelépés, mintha a megkezdett zenedarabot egy tapintatlan nem engedi végigjátszani. Mert ez a különbség a munka és a teremtő alkotás között, az időminőség, a különbség a profán és a megszentelt idő között. A bűnbeesés s vele a kiűzetés a Paradicsomból jelenti a kiűzetést az Istennel közös időfeletti létből a munka idejébe. Az ihlet pedig nem más, mint kiemelkedés a profán, osztható időből, a lét gyökerének felnyílása bennünk, ahol mindenek egyidejű jelenében a teremtő szabadság végtelen játéktér.

Az ihlet azonban nem a gyermeké. Ahhoz, hogy teremtő képzelete szabadon játszhasson, sehonnan sem szükséges kiemelkednie, míg az észrevétlen erőszaknak engedve nem veszi magára a profán idő kötelekeit. A gyermek számára az áldozat ismeretlen. Nem így a művész. Ahhoz, hogy a lét telje (az egyedül szabadnak nevezhető állapot) megnyíljon benne, hogy kínzó várakozására választ kapjon, élete teljes áldozatával kell áttörnie a profán idő burkát. Ez az áldozat a játéka, ez a játék az alkotás. Áldozata nyomán áttetszenek az időtlen csendben (a semmiben) alvó örök csírák, a fogyhatatlan archetípusok.* Az idő terhétől megkönnyebbedett érzékelése ezeket hallja, látja és a Maya időruhába öltöztetve formát teremt számunkra. Így részesíti a profán időt az eredet szentségének idő fölötti valójában. A kimeríthetetlen őscsírákra (az esszenciákra) érzékeny lény a változatlan valóság változásainak ritmusát visszhangozza. Mert a ritmus, a teremtő imagináció rezdülte előbbvaló ősképnél, őshangnál, minden jelenség elő- és létfeltétele. Az érzékelhető világban megnyilatkozó ritmus neve: rítus. Ritmus – rítus: a törvény feletti törvény abban a szabadságban, amely a csillagok járásában, a fűszálak lélegzetében, az emberi utakban rejtőzik. És ha a szokást követve időtálló művekről szólunk, az annyiban érvényes, amennyiben az idő-adta formán áttetszik tartóoszlopuk, az időtlen törvény. A művek műve pedig nem a piramis, nem a diadalív, nem a kép, nem a szimfónia, még a himnusz sem, hanem az az ember, akiben ez az itt és az az ott egyetlen helyé válik, aki számára a várakozás ideje megszűnt – aki helyével azonos – önmaga.

Játék? Igen. Valahogy úgy, ahogy a Védanta tudat a teremtésmítoszban arról, ahogy történt – ahogy szüntelenül történik. A Világlélek meg akarván ragadni önmagát különböző istenekben ölt testet. Így darabolja fel lényét. Ez az áldozata, ez a játéka, ez a tükre – ez a tükör a nagyvilág. Nap alakjában költözik az ember szemébe, szél alakjában lélegzetébe és így tovább minden tagba, érzékszervbe a legkisebbtől a legnagyobbig. Így válik érzékelhetővé, a lények táplálékává. Áldozata azonban őt magát nem érinti, nemcsak mert kimeríthetetlen, hanem míg a világot alkotó istenek illúziók, valamennyien a Mayának nevezett időnek alávetett tünemények, addig ő, a Lény az egyetlen való, a múlhatatlan. Az alászállásban a mayafátyol, az idő káprázata megsűrűsödik (ez az, amit a gyorsuló időként érzékelünk!) s ezzel párhuzamosan a magát feláldozó Világlélek emléke a maya-tükörben elsötétül. Ha Maya istennőnek egyik arca kala (az idő), másik arca és neve a tanító. Annak, aki megnézi magát tükrében, nemcsak azt tanítja meg, hogy

káprázatidőben élünk, hanem azt is, hogy akárcsak ő, a hol tündöklő, hol elboruló istenasszony a valóságtól kapja fényét, árnyát, hogy a tükör nem önmagát tükrözi, hogy a tükör a tükröző játéka.

Úgy látszik, hogy nekünk, akik az idő fogságában várunk örök helyünkre, a mi áldozatunk, a mi utunk a Teremtőhöz képest fordított. Tudja ezt a nyelv is: "visszatalálni". Ha az övé az alászállás áldozatában (az idő gyorsulásának tükrében) elsötétül, a mi utunk a visszatalálásban egyre világosodik. Ha az egyetlen megfoghatatlan és felfoghatatlan s ezért megnevezhetetlen Maya káprázatába öltözött, ugyanez a Maya old ki bennünket az idő burkából, míg nem marad belőlünk más, csak az örök Teremtővel azonos lény – nincs mire várni – helyben vagyunk. Nem, ez így még csonka, marad a Hely, mi magunk.

S ha valaki ezt így mondaná: Istennél vagyunk, ez a valaki az idővilág tükörszövetéből szólna, onnan, ahonnan a teljesség még megnevezhetőnek tűnik. "Aki tudja, nem tudja, aki nem tudja, az tudja."

Ahogy ablakomból kinézek, ismét látom szomszédomat. Az ásást befejezte. Miközben tempós mozdulatokkal gereblyézi a virágpalánták számára formált ágyást, idehallatszik dúdolása, a nyugalmas halk dallam. Azt gondolom, az imént tévedtem, igaza volt, amikor így szólt: helyben vagyok – helyben – az úton.

forrás: Magyar Szemle (Archívum) új évfolyam 7.-8-ik sz. Bp. 1998.aug